

TƏHSİLDƏ DEMOKRATİK İDARƏETMƏ MƏSƏLƏLƏRİ

*layiqli nəsillə hazırlanması üçün ən böyük
məsuliyyət daşıyan təhsil işçiləridir.
Heydər Əliyev.*

Təhsil qanununda deyilir: «Təhsil cəmiyyətdə dövlətin inkişafının əsasında durmaqla strateji əhəmiyyətə malik olan və üstün inkişaf etdirilən fəaliyyət sahəsidir. Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemi milli zəminə, ümumbəşəri dəyərlərə əsaslanır, demokratik xarakter daşıyır». İndi respublikamızda yaradılmış hüquqi baza əsaslı islahatların həyata keçirilməsinə geniş imkanlar açır. Ümummilli liderimiz vaxtilə «Azərbaycan Respublikasında təhsil sahəsində islahatlar üzrə dövlət komissiyası haqqında» xüsusi sərəncam imzalamışdır. Sərəncamla təsdiq edilmiş, Təhsil Sahəsində İslahat Proqramından irəli gələn vəzifələri müəyyənləşdirmək, yerinə yetirilmə yollarını seçmək üçün təhsil sistemində respublikada qazanılması mütləq əhəmiyyətli məsələləri saxlamaqla, inkişaf etmiş ölkələrin təhsil, idarəetmə sistemindəki təcrübəni tətbiq etmək lazım gəlir. Artıq bir çox təhsil müəssisələrinə müstəqillik verilir. İdarəetmədə əşqaların rolu artırılır. Demokratik idarəetmə prinsipləri götürülərək çevik mexanizm yaradılır. İndi Azərbaycanın təhsil sistemində formalaşmış, mütləq əhəmiyyətli məsələlər müasir idarəçilik nöqtəyi-nəzərdən saf-çürük, çevik idarəetmə mexanizmi formalaşmağı başlayır. Amerikalı alim Tommas Ceferson qeyd edir ki, «əgər xalq elə güman edir ki, sivilizasiyanın hər hansı mərhələsində o, həm cahil, həm də azad ola bilər, deməli, o heç vaxt mümkün olmayan bir şey istəyir». Təhsil demokratik dəyərlərin inkişaf etdirilməsi və yayılmasına görə kömək istəməklə, həm də proseslərə təsir göstərən əsas amillərdən biridir. Çünki o, qabaqcıl texnologiyaların mənimsənilməsinə kömək edir. Təhsil dəyərlərinin istiqamətlərini müəyyənləşdirir və formalaşdırır. Dünya təhsilində daim modelləşdirmə aparılır. Təhsilin günün tələblərinə cavab verməsi üçün bir çox ölkələrdə, o cümlədən Azərbaycanda islahatlar aparılır. Azərbaycan təhsilində islahatlar aparılarkən dövlətçilik prinsipi, spesifik tələbatı, inkişaf səviyyəsi, milli əhəmiyyətli, coğrafi şərait nəzərə alınır. Bütün bunlara baxmayaraq dünyəvi təhsildə ümumi olan cəhətlər vardır. Təhsilin demokratikliyi, təhsilin fundaməntallığının artırılması, habelə təhsilin humanistləşdirilməsi və istiqamətləndirilməsi belə cəhətlərdəndir. Amerika Birləşmiş Ştatlarında, inkişaf etmiş Avropa ölkələrinin əksəriyyətində təhsilin səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün geniş iş aparılır. 1990-cu illərin əvvəllərində ABS-da təhsil sistemində Ümumxalq miqyasında xüsusi islahat proqramı hazırlanmışdır. Bu proqram XXI əsrdə Amerikanın bütün dünyada rəqabətə dözə bilmək imkanlarına malik olmasının açarı hesab edilir.

Amerikanlar deyirdilər: «Biz təhsilə və maarifə yüksək qiymət verən bir xalq olmalıyıq». İndi Azərbaycanda da bu tezis əsas götürülməsi vacib sayılır. Təhsilin səviyyəsinin qaldırılması milli gəlirin təhsilə ayrılan hissəsinin əhəmiyyətli dərəcədə artırılmasına gətirir. İnkişaf etmiş ölkələrin təhsilə ayrılan hissəsi ümumi təhsilin inkişafının 5-8 faizini təşkil edir. Bizdə və keçmiş SSRİ tərkibində olan digər ölkələrdə bu rəqəm çox aşağıdır. Demokratik təhsil sisteminin məqsədi totalitar təhsil sistemindən xeyli fərqlidir. Demokratik təhsilin məqsədi demokratik qaydalar və təcrübəyə dair olan, hər şeyi bilmək istəyən müstəqil vətəndaşların formalaşması üçün şərait yaratmışdır. Demokratik idarəetmədə mövqe və fikirlərin müxtəlifliyini öyrənmək, onlardan istifadə etmək və vahid hakim ideologiyaya yol verməmək üçün geniş imkanlar yaranır. Təhsildə azad axtarış ruhu demokratik prinsiplərin həyata keçirilməsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Azad axtarışın özü demokratik dəyər hesab edilir. Amerikanın Vanderbilt Universitetinin professoru İ.Finn deyir: «Azad cəmiyyətlərdə təhsil xüsusi rol oynayır. Başqa rejimlə təhsili idarə edənlərin əlində bir rabitədirsə, demokratik idarəetmədə rejim xalqa xidmət edir. Vətəndaşların bu rejimi yaratmaq, müdafiə etmək və təkmilləşdirmək imkanı yaranır. Onların keçdiyi təhsil sisteminin keyfiyyəti və səmərəliliyinə əsaslanır. Təhsil demokratiya şəraitində azadlığın çiçəklənməsinə imkan yaradır». Demokratik təhsil sistemi dünyada hamı tərəfindən qəbul olunur. Onun bir çox elementlərini inkişaf etdirmək və təkmilləşdirmək zəruri hesab edilir. Tam əminliklə demək lazımdır ki, vaxtı keçmiş totalitar təhsil metodları sərbəst rəqabət nəticəsində öz yerini yeni təhsil vasitələrinə və metodlarına verməlidir. Bizim ölkəmizdə demokratik normaların mənimsənilməsindən danışırkən bir sıra məsələ nəzərdə tutulmalıdır. Biz demokratik təsisatların cəmiyyətdə necə fəaliyyət göstərmələrini öyrənməliyik. Azərbaycanda belə təsisatların çoxu yenicə yaranır. Odur ki, indiyə qədər toplanmış dünya təcrübəsini, eləcə də iqtisadi, siyasi, sosial və mədəni inkişafın ölkəmizə və xalqımıza xas olan xüsusiyyətlərini daha dərindən öyrənmək lazımdır. Bununlayanaş, başqa ölkələrin demokratiyalarına yaradıcılıqla yanaşmağa, onların yaxşı cəhətlərindən istifadə etməyə diqqət yetirməliyik. Ölkəmizdəki təhsil sistemində başqa dövlətlərin demokratik təcrübəsinin mexaniki olaraq tətbiq edilməsinə imkan verməməliyik. Ölkəmizdəki problemləri həll etməyi bacaran humanist fikirli şəxsiyyətlər yetişir. Azərbaycanın iqtisadi, mədəni, elmi cəhətdən yüksək inkişafını təmin edə biləcək vətəndaş hazırlanır.

Bir sıra təhsil müəssisələrində apardığımız müşahidələrdə, rəhbər pedaqoji kadrların ixtisasartırma kursunun dinləyiciləri ilə söhbətlərdə, elmi-praktik konfrans və müsavirələrdə, məktublarda təhsilin idarə olunması ilə bağlı çoxlu suallar və təkliflər verilir. Təhsilin idarə edilməsinin demokratik şəkildə təşkili ilə bağlı aşağıdakı suallarla çox qarşılaşmalı oluruq: təhsil müəssisələrində yeni idarəetmə orqanlarının (məktəb şurası) yaradılması təkrarlanmaya yol vermirmi? Əgər məktəb şurası məktəb direktorlarının iradəsinə zidd qərar verirsə, onda direktor nə etməlidir? Axı, məktəbin bütün iş üçün məsuliyyət direktorun üzərinə düşür. Məktəb şurası üzvləri çıxardığı qərara görə hansı

məsuliyyət daşıyır? Məktəb rəhbərlərinin seçki yolu ilə təyin edilməsi həmişə vacibdirmi? Həmkarlar komitəsinin, pedaqoji kollektivin hər bir üzvünün sosial müdafiəsi üçün səlahiyyətini həqiqi mənada necə yüksəltmək olar? Şagird özünüidarə orqanlarının, birliklərinin əsl səmərəli fəaliyyətinə necə nail olmaq lazımdır? Müəllim və şagirdin hər birinin konkret hansı səlahiyyətinə malik olduğunu necə təmin etmək mümkündür? Bu sualların sayını artırmaq da olardı. Verilən sual və təklifləri qruplaşdıraraq təhsilin demokratik şəkildə idarə edilməsi ilə bağlı düşüncələrimizi açıqlamağa çalışacağıq. Təhsilin demokratik idarə edilməsi heç də təzə problem deyil. Uzun illər unudulmuş demokratiya indi daha geniş şəkildə irəli sürüldüyü üçün bu bir zərurət kimi meydana çıxmışdır. Çünki cəmiyyətimizi idarə edən kadrların öz işlərində yol verdikləri ciddi nöqsanların kökləri məktəbdən su içib özünə qüvvət toplamışdır. Səbəb isə aydındır: onlar təhsil işlərində gələcək həyata hazırlanarkən demokratiya ruhunda tərbiyə edilməmişdir, məktəbdə bunun üçün şərait olmamışdır. Təhsilin indiki məzmunu bütün peşələrdə şəxsiyyətin dünya-baxışının düzgün formalaşdırılmasına əngəl törədir, onun yüksək ixtisaslı mütəxəssis olmaq imkanını məhdudlaşdırır. Donub qalmış təhsil strukturları, formaları, elmi-pedaqoji fəaliyyətdə hökmranlıq edən mühafizəkarlıq, idrakla real həyat, diplom və attestatla biliklərin vəziyyəti qarşıdurma əmələ gətirmişdir. Şagird, tələbə, müəllim, idarəetmə orqanları işçiləri, habelə valideynlərin pedaqoji əməyinin nəticələrinə görə məsuliyyət və cavabdehlik dairəsi aydınlaşdırılmışdır. Əməyin düzgün qiymətləndirilməsi mexanizmi yaradılmışdır. Respublikada təhsilin məzmununda milli xüsusiyyətlər kifayət qədər nəzərə alınmamış, bu işin elmi-pedaqoji stratejiyası yüksək səviyyədə işlənməmişdir. Təhsilin təşkili və idarə edilməsində inzibati amirlik metoduna üstünlük verilmiş, məktəb həyatının demokratikləşdirilməsi istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər kosmetik təmir xarakteri daşıyır. Bütün bunları nəzərə alaraq tarixi keçmişimizə sağlam düşüncə ilə nəzər salaraq, inkişaf etmiş ölkələrin təhsil sisteminin idarə edilməsini öyrənməklə respublikada təhsilin yeniləşməsində idarəetmənin daha faydalı strukturlarını müəyyən etməyə çalışmalıyıq. Azərbaycanda təhsil sisteminin idarə edilməsi strukturu milli zəminə, türk dünyasının və islam əxlaqının yaratdığı mənəvi sərvətlər və ümumbəşər dəyərlərə əsaslanmalıdır. Türk xalqının milli atası sayılan Mustafə Kamal Atatürk müəllimlərə müraciət edərək demisdir: «Əfəndilər! Yetişəcək uşaqlarımıza və gənclərimizə alacaqları təhsilin hüdudu nə olacaqsansa olsun, ən əvvəl və hər şeydən əvvəl Türkiyənin istiqlalına, öz mənliliyinə, milli ənənəsinə düşmənlər kəsilsən bütün ünsürlərlə mübarizə etmək gərəyi öyrənməlidir». Azərbaycanın vətənpərvər oğlu, demokratik cümhuriyyətin banisi Məhəmməd Əmin Rəsulzadə xalqı milli soya qayıtmağa çağıraraq, gənclərin bu istiqamətdə tərbiyə olunmasını tövsiyə edərək deyirdi: «... Sədini və Tolstoyu da türk (Azərbaycan) xalqına öyrətmək, türkü onlara aşna etmək həm lüzumlu, həm də faydalıdır. Fəqət, bununla bərabər, türkü kəndi sədisindən, kəndi Tolstoyundan məhrum etmək olmaz. Sədini, Tolstoyu və s. dünya məşahiri-ədibini anlamaq üçün kəndi Füzulilərini, Nəbatilərini, nə qədər kiçik də görünsələr, Seyidlərini, Sabirlərini, Cavidlərini, öyrənməlidirlər». İdarəetmə strukturlarını milli zəmində daha zəngin etmək üçün Məhəmməd Nəsrəddin Tusi, Mustafə Kamal Atatürk, Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Üzeyirbəy Hacıbəyov, Heydər Əliyev və b. xadimlərin fikirlərindən, müasir türk dünyasında tətbiq olunan mütərəqqi konsepsiyalardan yaradıcı istifadə etməliyik. Bununla yanaşı, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, dünya xalqlarının təcrübəsini də öyrənməliyik. Təhsil sisteminin idarə edilməsində yeniləşmənin müxtəlif istiqamətdə qoyulmasına diqqəti artırmaq lazımdır. Bunun üçün resept şəklində olan pedaqogikadan əl çəkib, total eynilikdən yaxa qurtarmaq üçün çıxış yolları axtarmalıdır. Obyektiv şərait nəzərə alınmaqla, təhsilin idarə edilməsinin müxtəlif variantlarından istifadə edilməlidir. Bunu misallarla izah etməyə çalışaq. Tədris müəssisəsi rəhbərlərinin bir qrupu şərait olmadığına görə köhnəlikdən əl çəkə bilmir, öz işini əvvəlki kimi davam etdirməyə üstünlük verir (bəzən buna məcbur olur). Köhnə sistemi dəyişmək və yenilik axtarmaq üçün özündə cəsarət tapa bilmir. Başqa qrup rəhbərlər isə təhsil müəssisələrində iş üslubunu dəyişmək istəyir, idarəetmədə özünün ideyalarını inandırıcı şəkildə həyata keçirməyə çalışır. Elə rəhbərlər də olur ki, R(S)TS-in göstərişlərini yaradıcı şəkildə həyata keçirməyə çalışırlar. Aparılan müsahibələrdən, verilən təkliflərdən, söhbətlərdən təhsilin idarə edilməsi sahəsində müxtəlif və maraqlı fikirlər və müəhazirələr aşkara çıxarılır. Fikir söyləyənlərin bir qismi təhsil sahəsində totalitar quruluşun hamısını dağıtmağı, sovet məktəbi sisteminin bütün idarəetmə zəncirinin sındırılmasını təklif etməklə, idarəetməni inkar edir. Onlar idarəetmədə tam sərbəstliyə üstünlük verirlər.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası.
2. Soltanova G. İnformasiya cəmiyyəti və müasir təhsilin yenidən qurulmasında şagidlərə alternativ yanaşma. «Təhsil problemləri» qəzeti, 24-31 oktyabr 2010-cu il. New computer Technology in Education 2012
3. Veysova Z. Fəal/interaktiv təlim: müəllimlər üçün vəsait. Bakı, 2007.
4. Abdulla Mehrabov. Müasir Dərs: Onun Təşkili Və Gedişinə Qoyulan Əsas Tələblər. Bakı, 2013.
5. Hümeyir Əhmədov. Distant təhsilin müasir vəziyyəti və onun inkişaf yolları məqalə. Bakı, 2013
6. http://musabiqe.edu.az/upload/iblock/5d3/tehsilde_ikt_muhaizare.doc
7. <http://www.informatik.az>
8. <http://www.edu.gov.az>
9. <http://www.share.az/94663ff6v5be/%C4%B0KT-MUHAZIRE.doc.html>
10. <http://www.kurikulum.az>

Açar sözlər: təhsil, idarəçilik, təhsil sistemi, diplom, məktəb, şagird, direktor, demokratiya

Ключевые слова: образование, менеджмент, система образования, диплом, школа, студент, директор, демократия

Key words: education, management, education system, diploma, school, student, director, democracy

Xülasə:

Təhsildə demokratik idarəetmə məsələləri. *Layiqli nəsil hazırlanması üçün ən böyük məsuliyyət dasıyan təhsil işçiləridir*

Məqalədə əsasən Azərbaycan təhsil sistemində formalaşmış mütərəqqi ənənələr ,çevik idarəetmə mexanizminin formalaşmasından bəhs edilir. Təhsilin günün tələblərinə cavab verməsi üçün bir çox ölkələrdə o, cümlədən Azərbaycanda islahatlar aparılır. Azərbaycan təhsilində milli xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla demokratik fikirli vətəndaş yetişdirmək, onlarda sərbəst düşünmə tərzini formalaşdırmaq, dünya təhsil sistemində inteqrasiya üçün şərait yaratmaq zəruriyyəti yaranır.

Summary:

Democratic governance issues in education are the most responsible educational personnel for a decent generation.

The article focuses on the formation of a well-established tradition in the education system of Azerbaijan, a flexible management mechanism. In many countries, including Azerbaijan, reforms are being made to meet the educational needs of the day. In Azerbaijan education, it is necessary to create a democratic minded citizen, taking into account national characteristics, forming a free thinking style and creating conditions for integration into the world education system

Резюме:

Вопросы демократического управления в сфере образования являются наиболее ответственными педагогическими кадрами для достойного поколения.

В статье основное внимание уделяется формированию устоявшейся традиции в системе образования Азербайджана, гибкого механизма управления. Во многих странах, в том числе в Азербайджане, проводятся реформы для удовлетворения образовательных потребностей дня. В азербайджанском образовании необходимо создать демократически настроенного гражданина с учетом национальных особенностей, формирования стиля свободного мышления и создания условий для интеграции в мировую систему образования.

RƏYÇİ: dos.S.Abbasova